

FRICA ÎN CONSTRUCȚIILE IDIOMATICE ROMÂNESTEȘI ȘI ENGLEZEȘTI

Ludmila RĂCIULA, asist. univ.,

Facultatea de Litere,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *Phraseological units present great interest for linguacultural studies as they reveal the worldview of the people speaking a given language. The present article is an attempt to apply the Theory of Conceptual Metaphor to the analysis of idiomatic phraseological units denoting fear in the Romanian and English languages. It has already been established that most of the idioms reflect in their form some cultural and historical information that is known to the native bearers of the language. At the same time, we believe that there is a group of idioms that can be analysed taking into account the conceptual metaphor that is of a universal nature. To this end, the notion of cognitive analysis will be introduced and finally, we will carry out a comparative culture-oriented analysis of English and Romanian phraseological units denoting fear trying to identify the conceptual metaphor underlying the idiom.*

Keywords: *phraseological units, idiomaticity, conceptual metaphor.*

Din perspectivă lingvoculturală, expresiile idiomatice sunt abordate prin prisma segmentării situațiilor stereotipice din viața cotidiană care au servit drept prototipuri în formarea semnificației frazeologice. Lexemele ce denotă realii, simboluri și etaloane culturale în componența expresiilor idiomatice fac parte din conținutul semnificației frazeologice și, totodată, sunt mijloace de interpretare lingvoculturală. Astfel, însăși imaginea la baza frazeologismului poate servi drept indice pentru interpretarea lingvoculturală, cu condiția că ea oglindește caracteristicile naționale ale viziunii asupra lumii. Diferența principală între această resursă intralingvistică și resursele extralingvistice constă în faptul că înseși frazeologismele, percepute în calitate de modele tropice ale unor fapte, situații sau particularități ale lucrurilor, nu sunt semne ale culturii și nu formează elemente ale taxonomiei culturale. Însă, în cazul când aceste frazeologisme reflectă, prin imaginea la baza lor, particularități culturale ale viziunii asupra lumii, ele pot executa rolul semnelor culturale cu condiția interpretării lor prin intermediul codurilor culturale [9, p. 247].

Una din cele mai importante surse intralingvistice a interpretării culturale a expresiilor idiomatice este metafora de la baza lor. Renumitul lingvist Lazăr Șăineanu, fiind în mod deosebit preocupat de metaforă, susține că metafora lexicologică este cel de al doilea factor considerabil în dezvoltarea limbii. Savantul explică: „transferarea de la o noțiune la alta se face pe baza unui termen de comparațiune, care scapă de multe ori, căci unele din aceste imagini s-au șters cu timpul, pierzându-și transparența primitivă” [10, p. 150]. Totodată, în viziunea lui Șăineanu, metaforele dau specificul unei limbi istorice: „În metaforele și expresiunile metaforice stă originalitatea și geniul limbii și într-însese se oglindesc particularitățile spiritului național.” [*idem*, p. 153] „Nimic nu poate scoate mai bine în relief fizionomia specială a unui popor ca un studiu asupra expresiunilor sale metaforice. În aceste creațiuni populare rezidă tot geniul unei limbi și ele dau tiparul propriu fiecărei idiome” [*idem*, p. 224].

Ceva mai târziu, E. Coșeriu înaintează ipoteza cu privire la caracterul fundamental al creației metaforice, care este inerent esenței cognitive a limbajului. Savantul postulează că finalitatea metaforei nu este figurativă sau expresivă, ci este o „încercare de a clasifica realitatea” și o cunoaștere a ei prin „imagini” [3, p. 17-18]. Cu alte cuvinte, funcția principală a metaforei nu este de a ornamenta expresia, ea însăși fiind concomitent expresie și conținut al unui fapt experiențial nou, care nu poate fi surprins în alt mod.

În continuare, cognitiviștii G. Lakoff și M. Johnson lansează ideea „metaforei convenționale”, conform căreia metafora „este prezentă pretutindeni în viața de fiecare zi, nu doar în limbaj, ci și în

gândire și acțiune”⁵ [7, p. 4]. Atât E. Coșeriu, cât și Lakoff și Johnson oferă metaforei un rol cardinal în definirea realității cotidiene, iar modul în care funcționează sistemul conceptual se reflectă în vorbirea cotidiană, deci, în mod evident și în frazeologisme. În viziunea cognitivă, „esența metaforei” constă în „a permite înțelegerea a ceva (și a experimenta acel ceva) în termeni a ceva diferit”⁶ [*idem*, p. 5], apelând la alte concepte mai bine cunoscute vorbitorului, pentru a desemna obiecte, fenomene, situații din realitatea imediată, sentimente sau relații interumane.

Putem conclua că rolul metaforei constă în a configura ceea ce înseamnă realitatea pentru fiecare dintre noi [*idem*, p. 140].

În scopul cercetării de față, e necesar să distingem între metafore conceptuale⁷ și metafore lingvistice sau poetice. Dacă metaforele conceptuale sunt o oglindire, o replică a modului nostru de a gândi, atunci metaforele poetice sunt creații personale. Astfel, Kövecses susține că „expresiile lingvistice (modul de a vorbi) sunt manifestări ale metaforelor conceptuale (moduri de a gândi)” [5, p. 7]. Studiile cognitive se bazează, în mare parte, pe analiza metaforelor conceptuale⁸, cele personale fiind lăsate domeniului de stilistică.

Teoria Metaforei Conceptuale (TMC) a contribuit la studiul culturologic cu un metalimbaj bine stabilit, oferindu-ne termeni de tipul *metafora conceptuală*, *model metaforic*, *domeniu sursă și domeniu țintă*, *reprezentare* etc., care s-au dovedit a fi eficienți în analiza expresiilor metaforice de diverse tipuri, de la metafore poetice la metaforele conceptuale (cu un caracter universal). Aplicarea Teoriei Metaforei Conceptuale ne permite să identificăm serii de expresii idiomatice apărute pe baza unei metafore conceptuale fundamentale.

Metoda de investigare. În cercetarea de față, am analizat unitățile frazeologice ce cad sub incidența categoriei de emoții negative, în particular, frica. Criteriile de selecție a unităților frazeologice sunt idiomaticitatea, care presupune integritate semantică, opacitate, reinterpretare (existența unui sens indirect), și prezența unei metafore / metonimii conceptuale la baza unității frazeologice. Totodată, am selectat unități frazeologice care conțin nemijlocit lexemul *frică* în structura lor sau au această unitate de conținut în semnificația lor. Am reușit să selectăm, 101 unități frazeologice, din care 61 în limba română și 40 în limba engleză. Corpusul de lucru a fost selectat din Dicționarul explicativ al limbii române, Dicționarul Oxford de idiomuri și expresii idiomatice, Dicționarul bilingv hallo.ro.

Rezultatele obținute. Analizând unitățile frazeologice selectate, am ținut cont de prezența elementelor de bază ce denotă *frică* fie în forma, fie în semnificația lor. Astfel, în urma unei cercetări minuțioase, am dedus următoarele metafore conceptuale ce servesc drept sursă de motivare pentru unitățile frazeologice din subcategoria „frică”, atât în limba română, cât și în limba engleză.

<FRICA ESTE RECE>/ <FEAR IS COLD>, <FRICA ESTE O SUBSTANȚĂ PĂTRUNZĂTOARE>/ <FEAR IS A PENETRATING SUBSTANCE>, <FRICA ESTE MUTĂ>/ <FEAR IS SPEECHLESS>, <FRICA ESTE O FIINȚĂ VIE>/<FEAR IS A LIVING BEING>, <FRICA ESTE PERTURBARE>/<FEAR IS DISRUPTION IN FUNCTIONING OF ONE'S BODY>, <FRICA ESTE O SCHIMBARE LA FAȚĂ>/ <FEAR IS A CHANGE IN ONE'S FACE COLOUR>.

Să analizăm câteva exemple:

<FRICA ESTE RECE>/ <FEAR IS COLD>

RO.: a băga pe cineva în friguri/ fiori; a-i trece (cuiva) un șarpe (rece) prin sân; a-i îngheța (cuiva) sângele în vine; a-l strânge (pe cineva) în spate (de frig sau de frică); a-l trece (pe cineva) fiorii/ răcorile; a-l trece pe cineva cu rece și cu cald; a i se slei cuiva sângele în vine; a fi cu gheața în spate, a fi paralizat de frică etc.;

⁵ „[...] metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature” – Lakoff – Johnson 2003, p. 4.

⁶ „The essence of metaphor is understanding and experiencing one kind of thing in terms of another”, *idem*, 5.

⁷ „[...] the linguistic expressions (i.e., ways of talking) make explicit, or are manifestations of, the conceptual metaphors (i.e. ways of thinking) [...]” – Kövecses 2010, p. 7.

⁸ A se vedea Tomoiagă M. A. *Metaforele conceptuale în limba română contemporană* //Dacoromania. Serie nouă [online] Disponibil pe: [http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2015_1/22_XX_\(2015_nr.%201\)%20\[Pages%2055%20-%2067\].pdf](http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2015_1/22_XX_(2015_nr.%201)%20[Pages%2055%20-%2067].pdf) accesat la 9.06.17

EN.: break out in cold sweat; frozen with horror; frozen to the spot; make your blood run cold; my stomach turned to ice; go hot and cold; have cold feet etc.

<FRICA ESTE O SUBSTANȚA PĂTRUNZĂTOARE>/ <FEAR IS A PENETRATING SUBSTANCE>

RO.: a fi / a umbla cu frica în spate (sân); a băga cuiva frica în oase; a intra frica (sau groaza, spaima) în cineva (sau în oasele, în inima cuiva); a fi (sau a sta) cu grija (sau cu frica) în spate; cu frica-n suflet; a fi cuprins de frică (de spaimă, de groază); a fi cu (a avea, a intra cuiva) un cui în inimă; a-i trece (cuiva) un șarpe (rece) prin sân; a-l trece (pe cineva) fiorii;

EN.: put the fear of God into someone; strike fear/ terror into somebody's heart; be seized with fear, be gripped by fear; (have) butterflies in stomach; send chills down one's spine; be paralysed with fear etc.

<FRICA ESTE MUTĂ>/ <FEAR IS SPEECHLESS>

RO.: a muți de frică, a-i pieri (sau a-și pierde) graiul; a-i pieri (cuiva) glasul (sau graiul, piuitul) ori a-i pieri cuvintele de pe buze etc.;

EN.: tongue-tied; stuck dumb with fear etc.

<FRICA ESTE O SUBSTANȚĂ VIE>/<FEAR IS A LIVING BEING>

RO.: frica are ochii mari;

EN.: fear feeds upon fear; fear has a quick ear; fear has magnifying eyes; fear has a hundred eyes; the eyes of fear see danger everywhere etc.

<FRICA ESTE PERTURBARE>/<FEAR IS DISRUPTION IN FUNCTIONING OF ONE'S BODY>

RO.: a-i bate inima de frică; a i se tăia cuiva genunchii; a dormi iepurește/ ca iepurii; a i se face (cuiva) inima cât un purice; a-i veni inima la loc; a fi mai mult mort (decât viu); a i se face (ori a i se ridica etc.) părul măciucă; a i se face cuiva pielea de găină (sau de gâscă); a i se tăia inima; a i se strânge cuiva inima; a i se tăia răsufierea; a-i țâțâi cuiva inima; a i se zbârli părul în cap; a i se sui părul în vârful capului; a-l furnica pe la spate etc.;

EN.: give one goose bumps; make the hairs on the back of one's neck stand up; have bated breath; be a bundle of nerves; have one's heart in one's mouth; one's heart misses a beat; hold one's breath; shake like a leaf; weak at the knees; get/have the jitters etc.

<FRICA ESTE O SCHIMARE LA FAȚĂ>/ <FEAR IS A CHANGE IN ONE'S FACE COLOUR>

RO.: a se îngălbeni de frică; a se înverzi (despre oameni) de frică; a nu mai avea (nici) o picătură de sânge în obraz; a se face alb ca varul etc.;

EN.: blanch with fear; to turn white as a ghost; a ghastly whiteness spreads over one's face; as pale as a ghost; white as snow; as white as a sheet; be yellow-bellied; have a yellow streak down one's back etc.

Propunem un tabel generalizator care demonstrează prezența metaforei conceptuale la baza unităților frazeologice cu semul „frică”.

	Numărul total de unități frazeologice analizate	În limba română	În limba engleză
FRICĂ/ FEAR			
<FRICA ESTE RECE>/ <FEAR IS COLD>/	32	22	10
<FRICA ESTE MUTĂ>/ <FEAR IS SPEECHLESS>	12	9	3
<FRICA ESTE O SUBSTANȚA PĂTRUNZĂTOARE>/ <FEAR IS A PENETRATING SUBSTANCE>	13	9	4
<FRICA ESTE O SUBSTANȚĂ VIE>/ <FEAR IS A LIVING BEING >	6	1	5
<FRICA ESTE PERTURBARE>/ <FEAR IS DISRUPTION IN FUNCTIONING OF ONE'S BODY>	26	16	10
<FRICA ESTE O SCHIMARE LA FAȚĂ>/ <FEAR IS A CHANGE IN ONE'S FACE COLOUR>	12	4	8

Așadar, toate metaforele conceptuale menționate mai sus se regăsesc atât în unitățile frazeologice din limba română, cât și în cele din limba engleză, fapt ce ar însemna că *frica* este exprimată în mod similar în aceste limbi. Acest fenomen poate fi explicat prin faptul că sentimentul de frică are unele efecte generale asupra corpului uman, cum ar fi palpitația inimii, transpirație, strângere de pumni/ dinți, schimbarea expresiei feței, un proces de gândire încetinit etc. Aceste efecte le observăm cu toții atunci când ne confruntăm cu ceva periculos, fiind descrise în literatura de specia-

litate drept mecanism de supraviețuire folosit de corpul uman atunci când se confruntă cu un pericol. Prin urmare, este explicabil faptul că atât în limba română, cât și în limba engleză, frica este exprimată prin aceleași metafore conceptuale.

În cele ce urmează, vom identifica perechile de unități frazeologice în interiorul fiecărui grup de metafore conceptuale. Astfel, am stabilit că unele expresii frazeologice nu au echivalente exacte în limba engleză, deși fac parte din același grup. Ținând cont de numărul mare de exemple analizate, vom prezenta aici doar câteva din grupul motivat de metafora conceptuală FRICA ESTE RECE/ FEAR IS COLD. În acest grup, am identificat că majoritatea unităților frazeologice au aproximativ același sens cu mici diferențe, de exemplu, *a-i îngheța (cuiva) sângele în vine* are echivalentul de *make one's blood run cold*; *a-l trece pe cineva cu rece și cu cald – go hot and cold* etc. Totuși, la o analiză mai atentă, observăm că asociațiile provocate de unele unități frazeologice în limba română diferă de cele din limba engleză. Unitatea frazeologică *a băga pe cineva în friguri/ fiori* este tradusă în limba engleză prin *to scare someone to death*, deci în limba română este vorba de ceva rece, iar în limba engleză de moarte. Observăm că, în traducere, specificul cultural al unității frazeologice se pierde.

În cazul exemplului *a-i trece (cuiva) un șarpe (rece) prin sân* nu există o unitate frazeologică cu același sens și referent, el fiind tradus prin generalizare. Însă există expresia *to warm/ cherish a serpent/ viper/ snake in one's bosom*, literalmente *a încălzi sau a crește un șarpe la sân*, care se referă la o persoană perfidă, căreia i s-a acordat prea multă încredere. Observăm că același referent *șarpe* invocă asociații diferite vorbitorilor acestor 2 limbi. Varianta engleză are la baza ei elemente din fabulele lui Esop, reinterpretate în opera lui Shakespeare, în timp ce șarpele din expresia românească are la baza ei asociația cu ceva rece și neplăcut, care atinge o persoană pe neașteptate.

O altă diferență dintre unitățile frazeologice din acest grup este faptul că noțiunea de frig este exprimată în limba română prin unități lexicale de o intensitate mai mică (*friguri, fiori*), iar în engleză se folosește *frozen, ice, cold (înghețat, gheață, frig)*. Același lucru se observă și în cazul verbelor folosite în structura unităților frazeologice, în limba română avem verbul *a trece*, implicând o acțiune de scurtă durată, iar în limba engleză verbele presupun o durată mai îndelungată: *turned into ice, make runc old, have cold feet*.

Concluzii. Majoritatea unităților frazeologice analizate în acest articol sunt de natură antropomorfă, descriu ființa umană, fac referire la părțile corpului uman, descriu reacția corpului la frică sau percepția umană a acesteia.

În baza constatărilor făcute, putem trage concluzia că ambele comunități lingvistice au o percepție comună a realității/ a lumii, fapt demonstrat prin funcționarea acelorași scheme conceptuale. Totodată, diferențele frazeologice identificate la nivel lexical și asociativ se datorează specificului cultural, realităților istorice și sociopolitice, ce ne demonstrează încă o dată că fiecare limbă este un fenomen unic, adesea imposibil de redat totalmente prin intermediul mijloacelor unei alte limbi.

Exemplele analizate în acest articol ne demonstrează că conceptualizarea unor fenomene în limbile engleză și română este comparabilă la nivel de tipare metaforice, însă realizarea acestor tipare la nivel idiomatic este particulară pentru fiecare limbă. Acest fapt permite cercetătorilor să folosească unitățile frazeologice pentru a extrage informații culturale și a afla mai mult despre reprezentanții societății date.

Bibliografie:

1. BAXTER, L. A. Root metaphors in accounts of developing romantic relationships. In: *Journal of Social and Personal Relationships*. 1992, Vol. 9, pp. 253-275.
2. CALDAS-COULTHARD, C. R., van LEEUWEN, T. Critical social semiotics introduction. In: *Social Semiotics*. 2003, Vol. 13. nr. 1, pp. 3-4.
3. COȘERIU, E. Creația metaforică în limbaj. In: *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009. p. 411-465. ISBN 978-973-703-386-4.
4. JOHNSON, M. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago: IL, US, 1987. p. 272. ISBN 9780226403182.
5. KOVECSES, Z., *Metaphor: A practical introduction*. Oxford University Press, 2010. p. 396. ISBN 978-0-19-537494-0.
6. LAKOFF, G., JOHNSON, M. The metaphorical structure of the human conceptual system. In: *Cognitive science*. 1980, Vol. 4, nr. 2, pp. 195-208.

7. JOHNSON, M., LAKOFF, G. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. p. 191. ISBN: 0-226-46801-1.
8. LIU, D. *Idioms: Description, comprehension, acquisition, and pedagogy*. Routledge, 2017. p. 224. ISBN 9781315092843.
9. SHAKHOVSKIY, V. I. *Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka*. Voronezh: Izd-vo Librocom, 2009. p. 209. ISBN: 978-5-397-00204-2.
10. TELIYA, V. et. al. *Frazeologiya v kontekste kul'tury*. M.: Yazyki slavyanskoy kul'tury, 1999. p. 337. ISBN 5-88766-061-9.
11. ȘĂINEANU, L. *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*. Timișoara: Editura de Vest, 1999. p. 466. ISBN 9733603163 9789733603160.
12. WRAY, A., *Idiomaticity in L2: linguistic processing as a predictor of success*. Paper presented at the IATEFL conference, Cardiff, 2005. pp. 256- 267. ISBN 9781780526461.

Dicționare:

13. Dicționarul explicativ al limbii române, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, ediția a II-a, editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 1192 p. ISBN 973-9243-29-0.
14. The Oxford Dictionary of Idioms. 2nd edition by Judith Siefring, Jennifer Speake. Oxford University Press, 2004, p. 340. ISBN 9780198527114.
15. Dicționar englez-român / român-englez [online] [citat 18.10.2019]. Disponibil: <https://hallo.ro/dictionar-englez-roman/>